

IVANKA PETROVIĆ – PROUČAVATELJICA HRVATSKE I EUROPSKE KNJIŽEVNOSTI SREDNJEGA VIJEKA

Eduard HERCIGONJA, Zagreb

Akademkinja Ivanka Petrović, hrvatska filologinja, književni povjesničar-medievist i kritički hagiograf, jedna je od najznačajnijih istraživača hrvatske i europske književnosti srednjega vijeka i najbolji hrvatski kritički hagiograf, proučavatelj hrvatske latinske i vernakularne hagiografske književnosti u kontekstu cjelokupne zapadnoeuropske, slavenske i orijentalne hagiografije.

Ivanka Petrović rodila se 14. lipnja 1939. godine u Skoplju. Završila je Klasičnu gimnaziju u Zagrebu (1949.-1957.). Studirala je i diplomirala VIII. studijsku grupu nauka (hrvatski jezik i jugoslavenske književnosti) na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (1957.-1962.). Na istome Fakultetu postala je magistrom znanosti (1970.), a akademski naslov doktora književnosti stekla je 1975. godine obranivši doktorsku disertaciju pod naslovom *Marijina čudesa u hrvatskim glagoljskim zbirkama do kraja 16. stoljeća*.

Od 1. ožujka 1964. godine do umirovljenja radi u Staroslavenskome institutu u Zagrebu (najprije kao asistentica, znanstvena suradnica i viša znanstvena suradnica, te od 1984. godine kao znanstvena savjetnica; g. 1999. ponovno je izabrana u trajno zvanje znanstvene savjetnice). Kao znanstvena savjetnica umirovljena je 2010. godine, te joj je dodijeljeno počasno zvanje »zaslužnoga znanstvenika« (»profesor emeritus«). I nadalje je voditeljica i glavni istraživač projekta *Hrvatska i europska književnost srednjega vijeka* Staroslavenskoga instituta i Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske (ranije, od 1991. do 2007. godine, projekta *Književna istraživanja hrvatskoga srednjovjekovlja*).

Ivanka Petrović je redoviti član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i redoviti član Talijanske akademije znanosti – *Accademia Ambrosiana* – u Milanu, član *Accademico Fondatore* Razreda za slavistiku Akademije (*Classe di Slavistica dell'Accademia Ambrosiana*). Također je član Europske akademije znanosti, umjetnosti i književnosti (*Académie Européenne des Sciences, des Arts et des Lettres*, Paris) i član Mađarske akademije znanosti (*Magyar Tudományos Akadémia*, Budapest). Član je Svjetskih medievista, Svjetskoga Hagiografskoga društva *Hagiography Society* (USA, Wisconsin, Madison), Talijanskoga Hagiografskoga društva *Associazione italiana per lo Studio della Santità, dei Culti e dell'Agiografia* (Firenca-Rim). Primila je *Priznanje* Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža »za izvanredni i višegodišnji doprinos uspješnom radu Leksikografskoga zavoda« u povodu njezove 50. obljetnice (2000.). Nagrađena je *Državnom godišnjom nagradom za znanost Republike Hrvatske* za 1999. godinu.

Književni medievist dr. sc. Ivanka Petrović, književni je i kulturni povjesničar, tekstolog, te ćirilometodska znanstvenica po tematici i pristupu istraživanjima hrvatske i europske književnosti srednjega vijeka. Kako su temeljno područje znanstvenog istraživanja u Staroslavenskome institutu hrvatski glagolizam i hrvatsko glagoljaštvo, I. Petrović se posvetila temeljitom istraživanju početaka i širenja ćirilometodske slavenske baštine u Hrvata, te proučavanju, ponajviše s književnopovijesnoga, tekstološkoga i stilskoanalitičkoga motrišta, srednjovjekovnih glagoljičkih književnih spomenika. Međutim, budući da je uvijek gledala na hrvatsku srednjovjekovnu književnost kao na kulturnu, duhovnu i stilsku cjelinu, ona također skuplja, otkriva, te istražuje i neglagoljičke književne tekstove tropismenoga i trojezičnoga hrvatskoga srednjovjekovlja, i to tijekom posljednjih dvaju desetljeća posebice tekstove hrvatske srednjovjekovne latinske književnosti. Osobito je značajno da hrvatsku srednjovjekovnu književnost uvijek promatra kao dio europskoga književnoga i kulturnoga ozračja, pa zbog toga, polazeći od suvremenih metodoloških načela i književnoteorijskih spoznaja, hrvatsku srednjovjekovnu književnost proučava komparatistički, tj. uvijek u suodnosu s vrelima, tekstovima i žanrovima drugih europskih, osobito zapadnoeuropskih književnosti.

Takav metodološki *procédé* karakterističan je za čitavu znanstvenoistraživačku djelatnost naše znanstvenice. U vremenskome razdoblju od sredine

60-ih godina do danas za hrvatske i strane (talijanske, francuske, belgijske, engleske, njemačke, češke, bosanske) vodeće edicije medievističkoga karaktera napisala je niz opsežnih (mahom monografskih) studija i rasprava, članaka i knjiga. S obzirom na broj, pogotovo obim radova, kao i širinu istraživačkoga interesa hrvatske znanstvenice, u ovome je članku moguće posebno upozoriti tek na dio, po mojoj prosudbi, najrelevantnijih znanstvenih tekstova i rezultata Ivanke Petrović.

U okvirima svojih ranih ćirilometodskih studija I. Petrović je, na dvjestotinjak stranica u *Slovu* 17 i 18-19 (1967.; 1969.), prikazala i ocijenila radove koje su slavenski i svjetski ćirilometodski znanstvenici posvetili 1100. obljetnici (863.-1963.) slavenske moravske misije Konstantina-Ćirila i Metoda (*Literatura o Ćirilu i Metodiju prilikom 1100. jubileja slavenske pismenosti*).

U studioznoj, analitičko-kritički koncipiranoj monografskoj raspravi o Franji Račkome pod naslovom *Franjo Rački – otac hrvatske Cyrillo-Methodiane* (1979.) skupila je i vrednovala radove F. Račkoga posvećene ćirilometodskoj tematici i problematici i glagoljaškoj književnoj tradiciji. To je korpus spisâ do ovoga rada I. Petrović gotovo nepoznat, premda predstavlja velik dio znanstvenoga stvaralaštva toga velikoga hrvatskoga povjesničara. Autorica je također odredila mjesto Franje Račkoga u povijesnome tijeku ćirilometodske znanosti, istraživši sve okolnosti njezina razvoja u okvirima povijesnih znanosti i slavenske filologije u 18. i 19. stoljeću. Skupila je ćirilometodski opus F. Račkoga od pedesetak djela i proučila ih u kontekstu europskih istraživanja toga razdoblja, te ocijenila da je povjesničar Franjo Rački utemeljio hrvatsku (pa i južnoslavensku) Cyrillo-Methodianu i nazvala ga »ocem« hrvatske ćirilometodske znanosti. U tom svojem, iznimno kompleksnome i originalnome radu, usustavljajući i vrednujući obilnu građu, autorica je prva upozorila i na jedan »danas nepravедno nepoznat ili zaboravljen« tekst F. Račkoga, upozorila je, naime, na njegov rad *Pregled glagoljske cèrkvene književnosti* iz godine 1856. (nastao, dakle, 11 godina prije Jagićeve *Historije književnosti!*), zamišljen (već tada!) kao pregled »glagoljske književne povjestnice«.

Žitju Konstantinovu – ćirilometodskomu povijesnomu izvoru i jednomu od najljepših hagiografskih izvornih djela slavenskoga književnoga srednjovjekovlja (nastaloga između 869. i 882. g.) – znanstvenica je 1983.

godine posvetila studiju *Sadržajne i literarne osobine odlomaka »Žitija Konstantina-Ćirila« u hrvatskoglagoljskim i ruskim tekstovima*, u kojoj je s tematsko-sadržajnoga i literarnoga gledišta usporedila glagoljičke i ćirilčke tekstove *Žitja Konstantinova* od 13. do 17. stoljeća. Upozorila je, u zaključku svojih istraživanja, i na istaknuto mjesto koje rani hrvatski glagoljički fragmenti *Žitja Konstantinova* imaju u cjelokupnoj tradiciji toga djela, s obzirom da su najstariji njegovi potpuni rukopisi sačuvani tek iz 15. stoljeća; upozorila je, dakle, na vrijednost hrvatskoglagoljičkih tekstova za tekstološku kritiku i rekonstrukciju arhetipa slavenskoga *Žitja Konstantinova*. Na poziv češkoga bizantologa i velikoga ćirilometodskoga znanstvenika Vladimira Vavříneka, glavnoga urednika časopisa *Byzantinoslavica*, znanstvenica je ovu studiju ponovno objavila, taj put na talijanskome jeziku, u 46. broju časopisa (1985.), koji su čehoslovački znanstvenici posvetili 1100. obljetnici smrti sv. Metoda (*I frammenti della »Vita Constantini« nei testi croati e russi. Un'analisi comparativa del contenuto e della tematica letteraria*).

Prvi susreti Hrvata s ćirilometodskim izvorima svoje srednjovjekovne kulture (1988.). Ova je sintetska rasprava Ivanke Petrović, zasigurno, najznačajniji rad u hrvatskoj ćirilometodskoj znanosti. U njoj je autorica, proučivši, interpretiravši i reinterpretiravši sve moguće ćirilometodske i povijesne izvore, te dotadašnju literaturu, pomno istražila ćirilometodske početke hrvatske srednjovjekovne glagoljaške baštine. A ti su početci, s obzirom da Hrvati nisu sačuvali glagoljičke spomenike starije od 11. stoljeća, a primarni ćirilometodski i povijesni izvori za najstarije, ćirilometodsko razdoblje slavenske pismenosti ne govore o susretima Hrvata s ćirilometodskom moravskom misijom (863.-885.) i s njezinim tekovinama, za istraživače, filologe i povjesničare, još uvijek »najtamnije« razdoblje hrvatskoga glagoljaštva. S ovim je radom hrvatska znanstvenica zaokružila svoja ćirilometodska istraživanja u odnosu na hrvatsku jezično-književnu baštinu, i u kontekstu tih i takvih istraživanja postavila tezu da su bizantski nositelji slavenske misije u Moravsku putovali morem, a ne kopnom kroz brdovitu i još nepokrštenu Bugarsku. Od Konstantinopola, preko Soluna do Drača, dovela ih je stara rimska cesta *Via Egnatia*, za Bizantince najsigurnija cesta prema Zapadu; u Draču su se ukrcali na lađu kojom su doplovili do bizantske Venecije, a iz Venecije su prema Moravskoj nastavili »jantarskom cestom« kojom su

se služili mletački i akvilejski trgovci. Tako je, prolazeći kroz bizantsku Dalmaciju, prvo sjeme ćirilometodske slavenske kulture među Hrvatima mogla zasijati već sama ćirilometodska misija na čelu s Konstantinom i Metodom 863. godine.

Prva književna vrsta hrvatskoga srednjovjekovlja kojoj je Ivanka Petrović posvetila svoju punu pozornost jesu Marijini mirakuli. Taj žanr, kako je pokazala autorica, iznimno popularan i rasprostranjen u zapadnoeuropskim književnostima, prošao je svoju bogatu povijest od prvih (grčkih i) latinskih pojedinačnih tekstova, potom latinskih skupina legendi u ranome srednjovjekovlju do velikih latinskih zbirki i zbirki na pučkim europskim jezicima u zreleme srednjem vijeku. Marijini mirakuli u hrvatsku književnost ulaze dosta rano, najkasnije u 14. stoljeću, nedugo nakon pojave najglasovitijih zapadnoeuropskih vernakularnih zbirki Marijine legende; izvori su im zapadnoeuropski, a neposredni predlošci latinski i talijanski tekstovi. Najstarija se zbirka našla u glagoljičkome *Ivančićevu zborniku* iz 14./15. stoljeća, a mala, ali tematski i sadržajno iznimna skupina Marijine legende u *Petrisovu zborniku* iz 1468. godine. Marijini su mirakuli razasuti i u drugim glagoljičkim rukopisnim zbornicima, čuvarima žanrova hrvatske srednjovjekovne književnosti, kao u *Vinodolskome*, *Žgombićevu*, *Grškovićevu*, *Fatevićevu zborniku* od 15. do 17. stoljeća, te u skupinama marijanskih tekstova u hrvatskoglago-ljičkim *Disipulima* iz 16. stoljeća. Ovo rukopisno blago Marijine legende, ali i velika glagoljička zbirka Marijinih mirakula objavljena u Senju 1508. godine, dobili su, prije istraživanja I. Petrović, malu pozornost u hrvatskoj književnoj medievistici.

Naša je znanstvenica najprije napisala monografiju o zbirci *Čudesna blažene Divi Marie* iz *Ivančićeva zbornika*, u kojoj je objavila, u latiničkoj transliteraciji, svih 19 tekstova zbirke, te svakomu hrvatskomu tekstu našla mjesto u kontekstu izvorâ i tekstova grčke i zapadnoeuropske latinske i vernakularne književnosti Marijinih mirakula (*Bogorodičina čudesna u Ivančićevu zborniku, hrvatskoglago-ljskom spomeniku 14./15. st.*; 1972.).

Rezultate svoga inovativnoga i temeljitoga istraživanja razvoja književnoga žanra Marijinih mirakula u Hrvata, I. Petrović je potom iznijela cjelovito – metodološki s komparatističko-književnopovijesnoga i tekstološkoga motrišta – u knjizi *Marijini mirakuli u hrvatskim glagoljskim zbirkama i njihovi europski izvori* (1977.). Iz knjige, u kojoj je istražila hrvatskoga-

goljičku književnost Marijinih mirakula, ali i čitav povijesni razvoj toga književnoga žanra i njegovih tekstova u zapadnoeuropskim književnostima, osobito u talijanskoj književnosti, izdvajamo, nakon najstarijih marijanskih tekstova u *Ivančičevu zborniku*, obradbu još dvaju najznačajnijih hrvatskih djela: skupinu tekstova u *Petrisovu zborniku* iz 1468. godine i veliku zbirku objavljenu u Senju 1508. godine. Znanstvenica je objavila sve Marijine mirakule iz *Petrisova zbornika*, te, ocijenivši ljepotu njihovih tema, zrelu literarnost i poetsku sugestivnost legendi, zaključila da su mirakuli u *Petrisovu zborniku* »remek-djelo hrvatske Marijine legende«, djelo s kojim se u istoj estetskoj ravni mogu naći samo najbolji zapadnoeuropski tekstovi i zbirke Marijinih mirakula. Nakon rukopisnih Marijinih mirakula, zahvaljujući još uvijek velikom zanimanju za tu književnu vrstu europskih književnika, a potom i tipografa u drugoj polovici 15. i u prvoj polovici 16. stoljeća, Hrvati 1508. godine objavljuju u Senju knjigu *Mirakuli slavne Dêve Marie*, djelo, kako ocjenjuje autorica, najznatnije književne namjere i dometa među liturgijskim, teološkim i moralno-didaktičkim djelima koje senjski glagoljaški književno-kulturni krug prevodi i priređuje u svojoj tiskari. Sa šezdeset i jednim tekstom, te odabirom najljepših i najpoznatijih tema svoga književnoga žanra, to je najveća glagoljaška zbirka Marijinih mirakula, te najznačajniji predstavnik i autentičan izdanak ove književne vrste u hrvatskoj književnosti, kao i jedan od vrhunskih marijanskih legendarija u europskoj književnosti. Znanstvenica senjskoj zbirci posvećuje središnje mjesto u svojoj knjizi, istražujući je sa svih motrišta – književnopovijesnoga, tekstološkoga, s aspekta literarnosti njezinih tekstova – te objavljuje u latiničkoj transliteraciji jedanaest najznačajnijih tekstova zbirke. Na temelju opsežne tekstološke analize između hrvatske zbirke i njezina talijanskoga izvora – zbirke *Miracoli della gloriosa Vergine Maria*, najpopularnije talijanske zbirke Marijinih mirakula, u talijanskoj znanosti nazvane također *Il Libro del Cavaliere* – analize, provedene na nizu talijanskih izdanja, od prve inkunabule (Vicenza 1475.) do izdanjâ s početka 16. stoljeća, autorica utvrđuje da su senjski glagoljaši hrvatsku zbirku priredili prema venecijanskoj redakciji toga djela, i to prema izdanjima koja su objavili Bernardino Benali i Matteo Capcasa (Codeca) 1490./1491., te Giovanni Rosso 1496. godine. Da bi došla do toga rezultata, skupila je i popisala izdanja talijanske zbirke sa svim podacima i sačuvanim primjercima, među kojima je znatan broj sama

pronašla neidentificirane ili zagubljene u talijanskim i europskim knjižnicama i arhivima. Takav njezin popis od 47 izdanja zbirke *Miracoli della gloriosa Vergine Maria* (38 inkunabulâ i 9 izdanjâ iz prve polovice 16. stoljeća, od prvoga, vičentinskoga izdanja iz 1475. do venecijanskoga izdanja iz 1555. godine) nadmašuje istraživanja i popis primjeraka toga djela koji je dao najveći proučavatelj talijanskih Marijinih mirakula Ezio Levi, kao i popis u talijanskome katalogu inkunabulâ *Indice generale degli incunaboli delle biblioteche d'Italia* (Roma 1943.-1972.). Istraživanjima ove talijanske tiskane zbirke Marijinih mirakula, ali i istraživanjima i usustavljanjem talijanskih rukopisnih mirakula hrvatska je znanstvenica dala velik prinos i proučavanju talijanske Marijine legende, prinos koji su talijanska i europska književna znanost prepoznale u nizu vrlo pozitivnih recenzija na njezinu knjigu (osim recenzijâ u Hrvatskoj i u slavenskome svijetu, u Zapadnoj je Europi knjiga doživjela desetak recenzija i pohvalnih ocjena).

Valja, u ovome kontekstu, još istaknuti da Ivanka Petrović spada u, na žalost, malen broj onih književnih medievista koji, pristupajući poliaspekatski srednjovjekovnoj knjizi, osjećajući je kao osebujnu *ars verborum*, unose u svoj prosudbeni postupak i elemente književne kritike i lingvističko-stiliističke interpretacije, činiteljâ koji neprijeporno omogućuju donošenje cjelovitoga vrijednosnoga suda o promatranome fenomenu.

U monografskoj studiji »*Sto čudesa*« *Matije Divkovića u kontekstu zapadnoeuropske i hrvatskoglagoljske književnosti* (1982.), I. Petrović je temeljito istražila veliku zbirku bosanskoga franjevca Matije Divkovića, objavljenu u Veneciji 1611. godine, koja je u nizu s glagoljičkim tekstovima naša najopsežnija zbirka Marijinih mirakula, i djelo koje je produžilo život marijanske legende i nakon književnoga srednjovjekovlja. Našla je njezino mjesto u kontekstu hrvatske glagoljičke i zapadnoeuropske književnosti, te utvrdila izvor Divkovićeve djelu u glasovitoj zbirci *Promptuarium Discipuli de miraculis beatae Mariae Virginis* njemačkoga dominikanca, propovjednika Johannes Herolta (†1468), u četvrtome dijelu njegovih *Sermones Discipuli de tempore et de sanctis cum Promptuario exemplorum et de miraculis beatae Mariae Virginis*. Neposredan predložak našla je u venecijanskim izdanjima Heroltova djela, koja je objavio Petrus Maria Bertanus (Bertani, Bertano) 1584., 1598. i 1606. godine. Raščlanila je i ocijenila Divkovićeve prevodilački postupak i stvaralački pomak u odnosu na njegove uzore.

Na poziv talijanskih književnih medievista, Ivanka Petrović se nedavno još jedanput vratila hrvatskim i talijanskim Marijanim mirakulima, te o njima napisala još jednu opsežnu studiju pod naslovom *La raccolta italiana dei »Miracoli della gloriosa Vergine Maria« nella tradizione letteraria croata* (Milano 2010.). U njoj je pomno istražila razvoj i sudbinu srednjovjekovne hrvatske marijanske literature u kontekstu zapadnoeuropske, latinske i vernakularne, književnosti, te osobito u svjetlu tradicije talijanske marijanske književnosti, talijanske književnosti kojoj je posvetila velik dio ovoga svojega rada. Pozornost je posvetila i najznačajnijim europskim zbirkama Marijinih mirakula, među koje je, uz francuske zbirke (Gautier de Coincy, 12./13. st.) i jednu španjolsku zbirku (Gonzalo de Berceo, 13. st.), uvrstila talijansku zbirku *Miracoli della gloriosa Vergine Maria*, koju je, nakon njezina razvoja u rukopisima, prvi put objavio Leonardo Achatés da Basilea u Vičenci 1475. godine, a ona je potom popularnošću i brojnošću izdanja gotovo dosegla slavu latinske *Legende auree* Jacopa da Varazze. Upravo to je djelo, poniklo na talijanskoj rukopisnoj tradiciji marijanske literature stare tri stoljeća, ali poniklo i na nekim zapadnoeuropskim uzorima, ponajprije na francuskim tekstovima, postalo, u svojoj venecijanskoj redakciji, kako je utvrdila autorica, direktan predložak hrvatskoj glagoljičkoj zbirci *Mirakuli slavne Dēve Marie*, koja je otisnuta u Senju 1508. godine.

Tijekom 80-ih i 90-ih godina, pa sve do danas, Ivanka Petrović svojim istraživanjima intenzivno proširuje obzor znanstvenih spoznaja o hrvatskoj srednjovjekovnoj glagoljičkoj, ali i latinskoj i latiničkoj hagiografskoj tradiciji, te legendarnoj i apokrifnoj prozi, pa postaje najkompetentnijim i najautoritativnijim znalcem tih srednjovjekovnih književnih žanrova u hrvatskoj znanosti, kao i istaknutim europskim kritičkim hagiografom i književnim medievistom, što joj se priznaje u europskoj i američkoj književnopovijesnoj medievistici (o čemu svjedoče podjednako i njezini brojni nastupi na međunarodnim kongresima i simpozijima, predavanja na sveučilištima, kao i njezino članstvo u uglednim međunarodnim znanstvenim institucijama, te njezin rad na međunarodnim projektima, posvećenima književnoj kulturi europskoga srednjovjekovlja). Znanstvenica nastavlja istraživati pojedina djela, tematsko-sadržajne cjeline, žanrovske skupine, cijele tekstovne korpuse hagiografske i legendarne književnosti ili druge fabularne proze. O njima piše gotovo uvijek monografske studije, ili piše monografske stu-

dije-sinteze o pojedinim korpusima hagiografske književnosti, ili o cijeloj hrvatskoj hagiografskoj tradiciji u kontekstu slavenskih i zapadnoeuropskih književnosti. Među tim autoričnim djelima ističemo ovdje nekoliko radova koji su tipični za njezin istraživački interes u ovom razdoblju.

U monografskoj studiji-sintezi *Hagiografsko-legendarna književnost hrvatskog srednjovjekovlja i senjski »Marijini mirakuli«*. *Izvori, žanrovske, tematske i tipološke karakteristike* (1984.) znanstvenica je na temelju svih dotadašnjih, te osobito vlastitih istraživanja, prepoznavala i pratila glavne razvojne oblike, tipove i vrste hrvatske hagiografske i legendarne književnosti, toga iznimno velikoga i značajnoga dijela hrvatske srednjovjekovne duhovnosti i kreativnosti, u rasponu od ćirilometodskih početaka do u 17. stoljeće. Utvrdila je tematsko-sadržajne i žanrovske osobine hrvatske hagiografske i legendarne književnosti.

U radu *Le fonti neolatine della letteratura croata nel Medioevo* (Modena 1984.) autorica je istraživala neolatinske izvore hrvatskih srednjovjekovnih tekstova. Iz sintetičkoga pregleda koji je dala (u prikaz su ušli apokrifi, hagiografski i legendarni tekstovi, moralno-didaktička književnost, dramski tekstovi, svjetovna proza) vidljivo je da se hrvatska srednjovjekovna proza, kada je riječ o neolatinskim vrelima, najviše ugledala i oslanjala na talijanske, ali i na francuske književne izvore, osobito kada je riječ o srednjovjekovnoj svjetovnoj prozi, te o hagiografskim i legendarnim tekstovima. Jedan dio neolatinskih izvora i predložaka, ocjenjuje autorica, hrvatskoj je srednjovjekovnoj književnosti najvjerojatnije dala i osebujna literatura *franco-italiana* ili *franco-veneta*, literatura venetskog prostora i dijela sjeverne Italije 13. i 14. stoljeća.

Biserka Grabar (1932-1986). In memoriam. Bibliografija znanstvenih i stručnih radova Biserke Grabar (1986.). Opsežnim prikazom života i djela dr. sc. Biserke Grabar, klasičnoga filologa i paleoslavista, naše istaknute proučavateljice hrvatskoglagoljičke apokrifne literature, I. Petrović nije samo donijela rezultate autoričinih istraživanja i bibliografiju njezinih radova, nego je iznijela i cijelu problematiku ove književne vrste europskoga i hrvatskoga srednjovjekovlja, te sintetizirala prisutnost i proučenost hrvatskih apokrifa u kontekstu njihovih uzora i tekstova u europskim književnostima.

U iznimno značajnoj monografskoj studiji-sintezi *Hrvatski srednjovje-*

kovni legendariji (Wien 1990.) znanstvenica je nastojala pronaći, identificirati i istražiti hrvatske srednjovjekovne pasionale i legendarije; nastojala je, dakle, utvrditi okupljenost i raspoređenost hrvatskih martirskih, hagiografskih i legendarnih tekstova, bilo u tematsko-sadržajnim i žanrovskim skupinama, bilo slijedom kalendara crkvene godine, u tim temeljnim oblicima i zbirkama europske hagiografije. Njezina istraživanja pokazuju da je neke njihove cjelovite oblike sačuvao tek hrvatski zreli i kasni srednji vijek, dok je hrvatska književnost od 11./12. do u 14. stoljeće tekstovno i tematski najčešće samo fragmentarno očuvana, pa iz toga razdoblja do nas nisu došli cjeloviti pasionali i legendariji. Začudo, i u ranome srednjovjekovlju hrvatska je književnost žanrovski već dosta raznolika i bogata. Ipak, autorica, na kraju, ocjenjuje da su Hrvati već i u najranijem razdoblju svoje književne kulture mogli posjedovati vlastite, cjelovite pasionale i legendarije, što otkriva identifikacijom njihovih dijelova i ostataka, te zapisima koje je pronašla u nekim crkvenim i samostanskim inventarima, kao i u glagoljičkim kodeksima.

Usporedo sa studijama i sintezama o hrvatskoj srednjovjekovnoj glagoljičkoj i latiničkoj književnosti, I. Petrović je također istražila vrlo slabo proučenu hagiografsku i legendarnu (kao i rijetko zastupljenu apokrifnu) hrvatsku književnost nastalu na latinskome jeziku. Tražila je njihove antičke (latinske i grčke) korijene, iz kojih su mogli izniknuti hrvatski latinski ranosrednjovjekovni tekstovi; vidjela je, dakle, pismeni, ili barem duhovni kontinuitet između kasne, kršćanske antike i početaka hrvatske književne kulture. O tom mogućemu kontinuitetu napisala je zasebne studije, ili ga je istraživala u monografskim studijama i sintetičkim radovima koje je posvetila pojedinim dijelovima i korpusima latinske hagiografske književnosti hrvatskoga prostora. Znanstvenica je tako skupila, identificirala i obradila hrvatske latinske hagiografske tekstove (*Vitae, Passiones, Inventiones, Translationes, Miracula*) i rukopise, počevši od 9. stoljeća do u kasno srednjovjekovlje. Riječ je o hagiografiji lokalnih starokršćanskih mučenika, dakle, o lokalnim kultovima mučenika i svetaca Dalmatinske i Panonske Hrvatske i Istre, ili o latinskim tekstovima »opće« hagiografije, nastalima ili sačuvanima na hrvatskome tlu (npr. *Vitae Patrum* iz 819. g., *Gesta S. Silvestri papae* iz 9. st., *Pasional* iz 11. st., *Vita S. Mariae Aegyptiacae, Acta Iohannis, Passio Marcelli papae* iz 11. st., *Gregorii Magni Dialogi* iz 12. i

iz 14. stoljeća, *Visio S. Pauli* i hagiografski ciklus tekstova o sv. Krizogonu (Krševanu) i sv. Anastaziji, počevši od 12./13. st., hrvatski rukopisi (prijepisi) latinske *Legende auree* J. de Voragine, počevši od 14. st. i mnogim drugima). Tako je istražila i obradila salonitansko-splitsku hagiografiju, tj. cjelokupni (antičko-)srednjovjekovni literarni dossier salonitanskoga biskupa-mučenika sv. Domnija (sv. Dujma) i svetoga mučenika Anastazija (sv. Staša); istarsku hagiografiju (ponajprije tekstovi o porečkome biskupu-mučeniku sv. Mauru, te tekstovi o pulskome mučeniku sv. Germanu); zadarsku hagiografiju sv. Krizogona (sv. Krševana) i sv. Anastazije; istražila je kultove, skupila i obradila hagiografski dossier panonskih mučenika: sv. Kvirina, siscijskoga biskupa i sabarijskoga mučenika, sv. Euzebija, biskupa, i sv. Poliona, lektora, cibalske Crkve, sirmijskoga biskupa sv. Ireneja i njegova đakona sv. Demetrija, sv. Sinerota, sv. Anastazije Sirmijske, pet fruškogorskih klesara-kipara (kasnije *Quattuor Coronati*) i dr.; proučila je trogirsku hagiografiju (literarni dossier biskupa sv. Ivana Trogirskoga Orsinija), rapsku hagiografiju (tekstovi o sv. Kristoforu), osorsku hagiografiju (tekstovi o svetome biskupu Gaudenciju), dubrovačku hagiografiju (S. Blasius – sv. Vlaho), kotorsku (bokeljsku) hagiografiju (S. Tryphon – sv. Trifun i drugi sveci i blaženici »zaljeva hrvatskih svetaca«). U svim radovima o hrvatskim latinskim korpusima i tekstovima istraženi su i obrađeni i hrvatski glagoljčki i latinički tekstovi o istim mučenicima i svecima ako oni postoje.

Za hrvatsku književnu i kulturnu povijest ističemo značenje nekih od ovih studija.

Kršćanska antika u latinskoj hagiografiji hrvatskoga srednjovjekovlja naslov je jednoga instruktivnoga sintetskoga pregleda I. Petrović iz 1997. godine. Hagiografija je čuvala svoje prve, antičke tekstove, ili barem sjećanja na prve mučenike, ispovjednike i biskupe kršćanske antike, pa je tako pronijela njihovu kultnu, ali i pismenu tradiciju i kroz prva, »tamna stoljeća« europske srednjovjekovne civilizacije. Autorica istražuje kako je i koliko hrvatska latinska hagiografija u jadranskoj i panonskoj Hrvatskoj čuvala duhovni i pismeni kontinuitet između kršćanske antike i ranoga hrvatskoga srednjovjekovlja.

Svoje predavanje s kongresa održanoga u Padovi i Veneciji 1997. godine, koji je bio posvećen odjecima antike u europskoj kulturi i književnosti srednjega vijeka, hrvatska je znanstvenica objavila u raspravi *L'antiquité*

chrétienne dans l'hagiographie croate au Moyen Âge (Greifswald 1998.). U toj su studiji temeljito istraženi i prvi put zaokruženo, s ranijim fragmentarnim istraživačkim rezultatima, prikazani početci latinske hagiografije i njezin kasniji razvoj u Hrvata, hagiografije koja dio svojih tekstova zahvaljuje duhovnom i kultnom, ali vrlo vjerojatno i pismenom kontinuitetu kanoantičkih, starokršćanskih tekstova na tlu srednjovjekovne Dalmatinske Hrvatske, Istre i Panonske Hrvatske. Hrvatska latinska hagiografija, kao i najstarija hrvatska pismena kultura, pridružile su Hrvate srednjovjekovnoj kršćanskoj civilizaciji Latinske Europe, dok su prvi tekstovi na hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku od 11./12. do u 14. stoljeće ponikli iz slavenske tekstovne tradicije i duhovnosti, začetih na ćirilometodskome izvoru u drugoj polovici 9. stoljeća.

U monografskoj studiji *Les »Vitae Patrum« dans la littérature croate du Moyen Âge* (Turnhout 2005.) znanstvenica je istražila i obradila cjelokupni hrvatski srednjovjekovni korpus patrističkih hagiografskih tekstova, u europskoj medievističkoj znanosti nazvan *Vitae Patrum*, koji se u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti, u biografskom žanru – *Životi pustinjaških otaca* – i u mnogim drugim djelima i skupinama tekstova, sve do podžanra *Apophthegmata Patrum*, protegao od 9. do 16./17. stoljeća u latinskim, glagoljičkim i latiničkim tekstovima. Pojedinačne tekstove, skupine i zbirke tekstova korpusa *Vitae Patrum* identificirala je i obradila u kontekstu i suodnosu s grčko-slavenskim izvorima, te s latinskim i vernakularnim vrelima, tekstovima i žanrovima zapadnoeuropskih književnosti.

Latinski »Dijalozi« pape Grgura Velikoga u hrvatskoj književnosti srednjega vijeka (2007.). Hrvatski *Dijalozi Grgura Velikoga* (590.-604.) do sada su bili poznati po latiničkome rukopisu iz 1513. godine. Autorica je identificirala u hrvatskim knjižnicama dva latinska rukopisa *Dijalogâ*: jedan maleni fragment djela iz 11./12. stoljeća i jedan gotovo potpuni kodeks iz 14. stoljeća. Vrlo je značajno da je također otkrila nekoliko tekstova iz *Dijalogâ* u glagoljičkoj književnosti, jer se do sada držalo da glagoljaši nisu uopće preveli to papino djelo.

Među monografskim studijama posvećenima književnom stvaralaštvu pojedinih područja hrvatske zemlje, gdje je hrvatska latinska hagiografija mogla poniknuti s antičkih kršćanskih izvora, ili je nicala iz suvremene hagiografije latinske Europe, te se potom pretakala i u hrvatske vernakular-

ne tekstove, prva je studija posvećena istarskoj hagiografiji pod naslovom *Sv. Mavro Porečki u latinskoj i hrvatskoglagoljskoj hagiografskoj tradiciji* (1996.). Slika literarne hagiografske tradicije sv. Mavra Porečkoga do ove je studije bila gotovo nepoznata, jer su europski znanstvenici, posvećeni ponajprije utvrđivanju identiteta sv. Maura, čiji se kult širio sve do južne Italije, te u Francusku, navodili i proučavali samo neke, najstarije latinske tekstove, te talijanske legende o sv. Mauru, povezujući ga rijetko s porečkim biskupom, a hrvatska znanost nije istražila ni latinsku ni glagoljičku hagiografiju sv. Mavra. U svojoj književnopovijesnoj i tekstološkoj studiji, koja je istodobno posvećena i početcima istarskoga kršćanstva, te antičkim korijenima istarske latinske, hrvatske i talijanske hagiografije, autorica je obuhvatila cijeli »hagiografski dossier« sv. Mavra Porečkoga. Na temeljima nekih rezultata europskih znanstvenika, ali ponajprije na temelju vlastitih istraživačkih prosudbi, pratila je nastanak, razvoj, slijed i vrlo kompleksnu filijaciju latinske i talijanske hagiografije sv. Mavra, i njima pridružila, razvrstan u tri glavne tekstovne redakcije, velik književni korpus hrvatskoglagoljičke hagiografije o porečkome biskupu-mučeniku. Osim toga, književnopovijesnom i tekstološkom analizom legendi, te na temelju materijalnih arheoloških i ikonografskih ostataka u gradu Poreču, nedvojbeno je dokazala da je Maur, sveti mučenik raširena kulta i europske hagiografije, bio porečki biskup, mučen i ubijen vjerojatno pod carem M. Aurelijem Numerijanom 283. ili 284. godine. U istarskoj srednjovjekovnoj hagiografiji autorica vidi vjerojatan kontinuitet između antičkih i ranosrednjovjekovnih latinskih tekstova. U studiji je objavljena u latiničkoj transliteraciji najopširnija hrvatska *Pasija i Translacija sv. Mavra Porečkoga* koja se nalazi u glagoljičkoj *Berčićevoj zbirci br. 5 iz 15. stoljeća*.

Opsežna monografija *Hrvatska latinska hagiografija i salonitansko-splitska hagiografija sv. Domnija i sv. Anastazija* (2008.) obuhvatila je cjelokupnu tematiku, ali i problematiku (salonitansko-)splitske hagiografije o salonitanskome biskupu sv. Domniju i sv. Anastaziju, mučenicima pod carem Dioklecijanom, o kojima se raspravlja već od djela *Illyricum Sacrum* D. Farlatija i drugih autora 18. stoljeća, te od vremena F. Bulića i bollandista H. Delehayea do danas. U radu, čije brojne povijesne i filološke znanstvene sastavnice ovdje nije moguće iznijeti, navodimo da je I. Petrović istražila i obradila latinski korpus tekstova o sv. Domniju (Dujmu) i sv. Anastaziju

(Stašu) u salonitansko-splitskoj književnoj kulturi, od njihovih, vjerojatnih, antičkih korijena do konca hrvatskoga srednjovjekovlja. Nastavila je s proučavanjem hrvatskih latiničkih tekstova o salonitanskim mučenicima i utvrdila njihove predloške u latinskoj hagiografskoj tradiciji. I u glagoljičkoj je književnosti otkrila jednu brevijarsku legendu o sv. Dujmu, u *Dabarskome brevijaru* iz 1468. godine, a njezina su je istraživanja dovela do zaključka da se glagoljička legenda manje veže uz lokalne salonitansko-splitske izvore o salonitanskome biskupu Domniju (S. Domnius), a više uz zapadnoeuropske pasije o talijanskome mučeniku slična imena, uz pasije sv. Donnina iz Fidenze (S. Dominus).

Latinska i glagoljska tradicija sv. Krizogona (Krševana) i sv. Anastazije u hrvatskoj hagiografiji srednjega vijeka. Ponovnootkriveni zadarski latinski rukopis iz 12./13. st. (Cod. Lat. Iaderensis Filippi), monografska je studija objavljena 2008. godine. U ovome radu znanstvenica je istražila i utvrdila da se zadarska latinska hagiografija, koja nema vlastite, lokalne mučenike poput splitske i istarske hagiografije, temelji na europskome latinskom ciklusu rimsko-akvilejske hagiografije o sv. Anastaziji Sirmijskoj i sv. Krizogonu Akvilejskome, te skupini solunskih i nicejskih mučenika koji se uz njih vežu; temelji se, dakle, na velikome legendarnom ciklusu koji se u hagiografskoj literarnoj kritici naziva *Passio S. Anastasiae* i *Passio S. Chrysogoni et sociorum*. Zadarski hagiografi, koji su prevodili, kompilirali ili prepisivali tekstove (latinske, hrvatske, talijanske) toga rimsko-akvilejskoga ciklusa, kako pokazuju sačuvani tekstovi od 11. do u 19. stoljeće, napisali su i vlastite, izvorne legende o tim svecima, koje se, vjerojatno, mogu datirati već u 9. stoljeće (*Translacija sv. Krizogona, Translacija sv. Anastazije*). Središnje mjesto u cijeloj zadarskoj hagiografiji ima zadarski latinski rukopis iz 12./13. stoljeća, nastao u skriptoriju benediktinskoga Samostana sv. Krševana u Zadru, jer je taj kodeks, nedvojbeno, bio i izvor cijele kasnije hrvatske hagiografije o sv. Krizogonu i sv. Anastaziji. Kodeks je zagubljen sredinom 20. stoljeća, ali je 1997. godine pronađen u Londonu, te otkupljen i vraćen u Zadar. Ivanka je Petrović, naime, u njemu prepoznala stari zadarski *Cod. Filippi*, te, usporedbom s europskim latinskim tekstovima rimsko-akvilejskoga ciklusa o sv. Anastaziji i sv. Krizogonu, identificirala njegove hagiografske tekstove, detaljno ga opisala i proučila. Nakon njezine studije, europska je književna medievistika taj hrvatski latinski ru-

kopis uvrstila među 148 danas poznatih latinskih kodeksa s hagiografijom sv. Krizogona i sv. Anastazije, od 7. do 13. stoljeća. I u glagoljičkoj književnosti autorica je otkrila i obradila *Pasiju sv. Krizogona* u nizu brevijara od 14. do u 16. stoljeće.

Hagiografska tradicija sv. Trifuna i bokeljskih svetaca (2009.). Autorica je proučila kult i hagiografsku tradiciju sv. Tryphona (Trifuna, Tripuna) iz Frigije, nicejskoga mučenika iz 3. stoljeća, u grčkim, latinskim, talijanskim i hrvatskim tekstovima orijentalne, bokeljske i zapadnoeuropske hagiografije. Uz toga najglasovitijega sveca južne Dalmacije i Boke kotorske, nazvane »zaljevom hrvatskih svetaca«, kult kojega je, kako kaže predaja, osvojio zaljev nakon prijenosa mučeničkih relikvija iz Konstantinopola u Kotor 809. godine, pa je postao zaštitnikom grada Kotora, autorica također prati kultove i hagiografsku tradiciju najznačajnijih lokalnih bokeljskih blaženika i svetaca, od blaženoga Gracije Kotorskoga iz 15. stoljeća i blažene Ozane Kotorske iz 15. i 16. stoljeća do hrvatskoga sveca fra Leopolda Mandića, koji je svoju svetost zaslužio pomažući ljudima kao ispovjednik u Padovi i kapucin venecijanske redovničke provincije.

U okviru velike istraživačke teme o srednjovjekovnoj, latinskoj i hrvatskoj, književnosti, Ivanka Petrović kontinuirano, s maksimalnom kompetentnošću, prati i danas sve pojave koje ocijeni relevantnima za konstituiranje što cjelovitije slike o hrvatskome književnome srednjovjekovlju. O tome uvjerljivo svjedoče mnogi njezini radovi nastali tijekom posljednjih nekoliko godina, posvećeni velikim glagoljaškim temama, ili opširnijim sintezama o hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti, među kojima želimo neke istaknuti.

U još jednoj opsežnoj monografskoj studiji *Djela apostola Ivana (Acta Iohannis) u hrvatskoj glagoljskoj književnosti srednjega vijeka, 1. Pseudo-Prohorova Djela Ivanova, 2. Pasije apostola Ivana* (2004.) znanstvenica je istražila hrvatske tekstove o apostolu Ivanu od 13. do u 16. stoljeće. Donijela je sliku hrvatskih apokrifnih *Djela apostolskih*, uz ocjenu da su ti tekstovi, osim *Djela apostola Ivana (Acta Iohannis)*, zahvaljujući izvrsnim tekstološkim radovima dr. Biserke Grabar, manje-više dostatno obrađeni, premda i njih čeka dodatna književnopovijesna obradba s obzirom na danas dostignutu razinu književnopovijesnih istraživanja o toj tematici u europskoj znanosti, pa je u tom smislu zacrtala glavne aspekte njihova budućega

proučavanja. Međutim, što se tiče apokrifnih i hagiografskih *apostolskih pasija*, one su u hrvatskoj kritičkoj literaturi još netaknuto poglavlje srednjovjekovne književnosti. Autorica je zacrtala vrlo kompleksnu i zahtjevnu tematiku i problematiku hrvatskih apostolskih pasija (broj ovih tekstova u glagoljičkim brevijarima, s ponekim zborničkim tekstom, penje se na preko stotinu tekstova), a u ovoj se svojoj studiji posvetila njihovu najvećemu dijelu: *Pasijama apostola Ivana*. Sažeto, u nekoliko rečenica, autorica je došla do rezultata kako slijede. Hrvatskoglagoljička *Pseudo-Prohorova Djela Ivanova*, sačuvana u fragmentu rukopisa iz 13. stoljeća, nastala su prema istočnim, grčko-slavenskim izvorima. To je djelo, nakon izvornih *Djela Ivanovih* iz 2. stoljeća, najznačajniji tekst »druge generacije« grčke apokrifne literature o apostolu Ivanu, napisan u 5. stoljeću. A hrvatske brevijske *Pasije apostola Ivana* kompilirale su i prevele cjelokupno sadržajno i tekstovno naslijeđe apokrifne i hagiografske književnosti o apostolu Ivanu Latinske Europe, naslijeđe poniklo na rimskim i galskim tekstovima djela *Passio Iohannis* i *Virtutes Iohannis*, nastalih na prijelomu kršćanske antike i srednjega vijeka u 5./6. stoljeću.

U studiji *Hrvatskoglagoljski »Krčki pasional« iz 13. stoljeća* (2010.) I. Petrović je proučila fragmente hrvatskoglagoljičkoga pergamentnoga kodeksa iz 13. stoljeća koji danas ima samo tri nepotpuna i oštećena folija. Na njima su sačuvani ostatci triju opsežnih hagiografskih i apokrifnih djela: *Pasije četrdeset sebastenskih mučenika*, *Pasije sv. Jurja* i *Pseudo-Prohorovih Djela Ivanovih*, te jedne homilije. Tekstovi su djelomice proučavani i objavljavani, od I. Berčića (1864.) – preko J. Vajsa (1907.) i S. Ivšića (1925.) – do V. Štefanića (1960.), dok znanstvenica u ovom svojem radu daje cjelovitu književnopovijesnu obradbu svakoga od triju tekstova, kao i cjelovitu obradbu i sliku kodeksa prema tomu kakav je danas i kakav je mogao biti. Fragmenti kodeksa, koji je I. Petrović nazvala *Krčkim pasionalom*, prema njezinim istraživanjima, značajni su svjedoci triju velikih djela hagiografske i apokrifne literature, prvi tekstovi kojih su nastali već u kršćanskoj antici, a tijekom srednjega vijeka oblikovali su se u bogata i kompleksna književna djela. Autorica, u odnosu na njihove hrvatske fragmente, prati taj njihov razvoj u temeljnim obrisima. Fragmenti ovoga iznimno značajnoga hrvatskoga kodeksa iz 13. stoljeća, tekstovi koji su, uz još neke glagoljičke tekstove iz razdoblja od 11. do u 14. stoljeće, najvredniji svjedoci rane hr-

vatske hagiografske i apokrifne proze, upravo zbog svoje fragmentarnosti, ne mogu nam pouzdano reći kakvom su rukopisu pripadali. Možda je to bio kodeks poput slavenskih »čitaćih mineja«, sastavljen prema istočnoj tradiciji, o čemu, možda, govore izvori njegovih sačuvanih tekstova. Nije, međutim, manje vjerojatno, zaključuje autorica, da je riječ o fragmentu jednoga hrvatskoga pasionala, ili, možda, legendarija-homilijara, koji je, bez obzira na predloške svojih tekstova, već u 13. stoljeću oblikovan po uzoru na literarnu tradiciju Zapadne Europe.

U velikoj ediciji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti *Hrvatska i Europa* (II, 2000.) znanstvenica je objavila sintezu *Hrvatska i europska hagiografija* (*L'hagiographie croate et européenne*, 2005.; *Croatian and European Hagiography*, 2008.). U njoj je obradila hrvatske latinske i vernakularne, glagoljičke i latiničke, tekstove, koji su nastajali od kršćanske antike, od salonitansko-splitskih i istarskih hagiografskih početaka sve do velikih hagiografskih djela zreloga i kasnoga hrvatskoga srednjovjekovlja. Pokazala je da je hrvatska srednjovjekovna književnost ostvarila veliko bogatstvo tema, sadržaja i žanrova hagiografske književnosti. Tu su tekstovi o starokršćanskim »lokalnim« mučenicima Dalmatinske Hrvatske, Istre i panonskoga međurječja; pasije i životopisi istočnih mučenika i svetaca grčko-slavenskih izvora; velike teme i žanrovi zapadnoeuropske latinske književnosti i nacionalnih europskih hagiografija, od irskih, nordijskih, engleskih, anglonormanskih, francuskih, njemačkih legendi do talijanske hagiografije. Studija, dakle, paralelno s hrvatskom književnošću, prati i razvoj europske hagiografske književnosti, osobito hagiografiju latinske Europe, kroz njezine tekstove i velika hagiografska djela, te kroz mijene europske kršćanske duhovnosti koja je tu književnost stvarala.

Kao koautorica knjige *HAGIOGRAPHIES. Histoire internationale de la littérature hagiographique, latine et vernaculaire, en Occident des origines à 1550* (vol. IV, Turnhout, 2006.), Ivanka Petrović je napisala prvu povijest hrvatske hagiografske književnosti pod naslovom *L'hagiographie, latine et vernaculaire, de l'espace croate des origines à 1350* (str. 183-272), uz knjigu o *Marijinim mirakulima* svoju najopsežniju i najcjelovitiju književnopovijesnu sintezu iz hrvatske književne medievistike. U toj je monografiji prvi put, s književnopovijesnoga, tekstološkoga i literarnoga motrišta, istražena, obrađena i prikazana cijela hrvatska latinska i glagoljička hagiografija, od

početaka u 9. stoljeću do sredine 14. stoljeća. Znatan broj obrađenih, osobito latinskih tekstova, I. Petrović je i sama otkrila. Znanstvenica je najprije nastojala naći i utvrditi kulturni, te mogući literarni kontinuitet hrvatske latinske hagiografije od kasne, kršćanske antike do hrvatskoga srednjega vijeka, latinske hagiografije o domaćim martirima koji su podnijeli mučeništvo u persekucijama careva Decija (249.-251.) i Valerijana (253.-260.) do velikih progona cara Dioklecijana (284.-305.) i njegovih suvladara i nasljednika na panonskom, dalmatinskom i istarskom tlu. Analizom tekstova zaključila je da je ne samo kulturni nego i pismeni kontinuitet vrlo vjerojatan u salonitansko-splitskoj hagiografiji i u tekstovima nekih istarskih gradova, isto onako kao što je potvrđen u mnogim urbanim središtima mediteranskoga bazena. Hagiografija, koja je najpouzdaniji (ako ne i jedini) svjedok kontinuiteta latinske književne kulture u nekim gradovima bizantske Dalmacije i Istre nakon rasapa antičkoga svijeta, istodobno je i najvjerojatniji početak književne povijesti hrvatskoga srednjovjekovlja, zaključila je autorica. Usporedo sa splitskom i istarskom latinskom hagiografijom lokalnih antičkih martira, čiji se hrvatski tekstovi u srednjemu vijeku mogu slijediti od 11. stoljeća, ali im korijeni, zasigurno, sežu do 9. stoljeća, razvijala se i srednjovjekovna latinska hagiografija stranih, te kasnije i nekih domaćih svetaca Zadra, Dubrovnika, Kotora, Trogira, Raba, Osora, Rovinja. Latinska je hagiografija sačuvana u pojedinačnim tekstovima ili u fragmentima rukopisa, počevši od 11. i 12. stoljeća sve do cjelovitih ili gotovo cjelovitih hagiografskih kodeksa – pasionalâ i legendarijâ – u zreleme srednjemu vijeku. Iz istoga razdoblja hrvatska je književnost sačuvala, u svojim skriptorijima, kaptolskim i samostanskim knjižnicama, u arhivima Dalmacije, Istre i sjeverne Hrvatske, počevši od najranijega fragmenta iz prve polovice 9. stoljeća, latinske hagiografske tekstove, fragmente rukopisâ, ili cijele, vrlo ugledne, iluminirane kodekse – *Pasionale* i *Legendarije* – iz zajedničke europske latinske hagiografske baštine, djela, od kojih su neka, možda, prepisana i na dalmatinsko-hrvatskome tlu, ali je vjerojatnije da su k nama stizala s latinskoga Zapada, te da su u hrvatskoj zemlji bila samo u uporabi. Na taj je način hrvatska latinska hagiografija, zajedno s cijelom europskom književnošću, osobito s književnom kulturom mediteranskih zemalja, prošla cijeli razvojni put europske latinske hagiografije, od antičkih kulturnih i literarnih početaka do najzreljih književnih djela razvijenoga i kasnoga srednjega vijeka. U dru-

gome dijelu svoje monografije znanstvenica je istražila i obradila hrvatsku glagoljičku hagiografiju ranoga srednjovjekovlja, od njezinih slavenskih početaka u drugoj polovici 9. stoljeća (*Žitje Konstantina-Ćirila, Pohvala Konstantinu-Ćirilu*, neki martirski tekstovi), i od prvih sačuvanih hrvatskih glagoljičkih tekstova od 11./12. do sredine 14. stoljeća. Riječ je o iznimno značajnome nizu fragmenata hagiografskih tekstova i kodeksa, izvornih djela i prijevoda iz zajedničkoga grčko-slavenskoga korpusa, ali već i o prijevodima tekstova i dijelova velikih zapadnoeuropskih pasionala i legendarija (koje ovdje ne nabrajamo). Kao koautorica nove knjige ove velike *Povijesti zapadnoeuropske hagiografije srednjega vijeka* Ivanka Petrović piše nastavak svoje povijesti hrvatske hagiografske književnosti, koja obuhvaća razdoblje od 1350. do 1550. godine. Belgijska edicija *HAGIOGRAPHIES*, koju uređuje danas najveći svjetski kritički hagiograf prof. Guy Philippart, a objavljuje Brepols (Turnhout) u svojoj seriji *Corpus Christianorum*, imat će 8-10 knjiga, od kojih je do sada objavljeno 5 knjiga (1994., 1996., 2001., 2006., 2010.). Edicija, na kojoj se započelo raditi 1989. godine, danas se smatra najznačajnijim svjetskim istraživačkim projektom srednjovjekovne književnosti, projektom književne medievistike koji je obilježio dva protekla desetljeća.

Potrebno je istaknuti još jedan poseban, iznimno značajan vid bavljenja znanošću I. Petrović. Riječ je o njezinoj suradnji u enciklopedijskim izdanjima, kao što je, primjerice, njezin opširan članak *Ćiril i Metodije*, s prikazom cjelokupne ćirilometodske tematike i problematike, s osobitim osvrtom na hrvatsko ćirilometodsko naslijeđe (1984.), te o biobibliografskim člancima o glagoljaškim piscima u *Hrvatskome biografskom leksikonu* Leksikografskoga zavoda, nastalima u razdoblju od 1983. do danas, u *Leksikonu* u kojemu je I. Petrović i urednica struke, odnosno članica Uredničkoga vijeća (za staroslavensku filologiju i srednjovjekovnu književnost, glagoljaštvo). U toj je ediciji sa sebi svojstvenom temeljitošću i pouzdanošću obradila čak 33 glagoljaška autora. S obzirom na činjenicu da je uglavnom riječ o malo poznatim glagoljaškim piscima i pisarima, svaki je članak praktički izvorni znanstveni prinos, posljedak studioznoga traganja za podacima, a ne tek, s temelja postojeće literature, kompilirani prikaz života i djela pojedinoga autora. Precizno i znalčki, s punim osjećajem mjere za opseg podataka što ih valja pružiti enciklopedijskim člankom, na-

pisani su tekstovi naše znanstvenice o Hrvatima u francuskoj, talijanskoj i engleskoj *Enciklopediji srednjega vijeka: Croates*, u *Dictionnaire encyclopédique du Moyen Âge* (Paris 1997.); *Croati* u *Dizionario Enciclopedico del Medioevo* (Roma 1998.); *Croats* u *Encyclopedia of the Middle Ages* (Cambridge 2001.).

Zbog znanstvenih istraživanja i studijskoga usavršavanja I. Petrović boravila je i radila često u inozemstvu, osobito u Italiji, Francuskoj, Belgiji, Engleskoj. Bila je stipendist francuske vlade, ali najčešće stipendist talijanskih sveučilišta i institucija: čak šest puta stipendist Milanskoga sveučilišta (Università Cattolica del Sacro Cuore), sveučilišta u Veneciji i Padovi, venecijanske Fondazione Giorgio Cini i drugih institucija. Tako se usavršavala i radila na zapadnoeuropskim sveučilištima i u medievističkim institucijama, te skupljala izvore i potrebnu građu za svoja istraživanja u mnogim knjižnicama i arhivima. Tražeći izvore i uzore hrvatskim srednjovjekovnim tekstovima u zapadnoeuropskim je knjižnicama proučavala latinske i grčke izvore, rukopise, inkunabule i stara izdanja, kao i rukopise i djela zapadnoeuropskih nacionalnih književnosti, te skupljala potrebnu znanstvenu literaturu o europskome, osobito zapadnoeuropskome književnome srednjovjekovlju. Skupljala je građu u Italiji i Francuskoj, ali i u londonskim i belgijskim knjižnicama: u Francuskoj: u Parizu (Bibliothèque Nationale, knjižnice Sveučilišta Sorbonne i dr.), u Lyonu, u Rouenu, u Chartresu, u Toursu, u Poitiersu; u Belgiji (Bollandistička [hagiografska] knjižnica u Bruxellesu i dr.); u londonskim knjižnicama i u Oxfordu (Bodleian Library); na talijanskim sveučilištima i u knjižnicama: Venecija (Bibl. Marciana, Bibl. Querini-Stampalia, Bibl. dell'Istituto di storia dell'arte della Fondazione Giorgio Cini, Venecijanski arhiv i dr.), Milano (Bibl. Ambrosiana, Bibl. Braidense), Rim (Bibl. Apostolica Vaticana, Vallicelliana, Casanatense, Corsiniana, Nazionale, Angelica), Firenca (Bibl. Medicea-Laurenziana, Riccardiana, Marucelliana, Nazionale), Padova (Bibl. Universitaria), Vicenza (Bibl. Bertoliana), Modena (Bibl. Estense), te u knjižnicama još mnogih talijanskih gradova (Torino, Pavia, Bergamo, Brescia, Verona, Mantova, Treviso, Ferrara, Ravenna, Bologna, Lucca, Siena, Perugia, Spoleto, Napoli, Palermo).

Predavala je na sveučilištima u Hrvatskoj i u inozemstvu: među ostalim, na posljediplomskom studiju književnosti na Filozofskome fakultetu

Sveučilišta u Zagrebu; na Zagrebačkoj slavističkoj školi; mnogo puta na talijanskim sveučilištima u Milanu, u Padovi, u Veneciji, u Rimu, u Firenci, u Udinama, u Veroni; u Parizu, u Beču i drugdje. Održava redovita godišnja predavanja o talijanskim i drugim zapadnoeuropskim izvorima hrvatske književnosti srednjega vijeka na Talijanskoj akademiji znanosti u Milanu, čiji je redoviti član, tijekom tjedna uz *Dies Academicus*. Hrvatska znanstvena surađuje s europskim sveučilištima i institucijama u Italiji, u Francuskoj i Belgiji, ne samo predavajući nego i radeći na zajedničkim međunarodnim projektima posvećenima književnoj kulturi zapadnoeuropskoga srednjovjekovlja kada za njih treba napisati poglavlje o hrvatskome srednjovjekovlju.

Sudjelovala je i sudjeluje svojim predavanjima, a i kao članica organizacijskih odbora, u radu brojnih kongresa, znanstvenih skupova i susreta u zemlji i inozemstvu; od međunarodnih slavističkih kongresa (Prag 1968., Zagreb-Ljubljana 1978., Kijev 1983., Bratislava 1993.) i ćirilometodskih kongresa i skupova u Hrvatskoj i u slavenskim zemljama, te ćirilometodskih kongresa u Parizu i Rimu, do kongresâ i skupovâ posvećenih književnoj medievistici, posebice hagiografiji, u Hrvatskoj, te osobito u zapadnoeuropskim zemljama. Među zapadnoeuropskim skupovima valja istaknuti IX. međunarodni kongres europske književnosti srednjega vijeka (*IXe Congrès International de la Société Rencesvals pour l'Étude des Épopées Romanes*, Padova–Venezia 1982.) u organizaciji nekoliko europskih sveučilišta; potom značajan simpozij posvećen hrvatskoj srednjovjekovnoj književnoj kulturi organiziran i održan na Sveučilištu Sorbonne u Parizu 1985. godine; međunarodni kongres posvećen antičkom naslijeđu u europskoj srednjovjekovnoj kulturi (*L'antichità nella cultura europea del Medioevo / L'antiquité dans la culture européenne du Moyen Âge*, Padova-Venezia 1997.) u organizaciji talijanskoga Sveučilišta u Padovi, francuskoga Sveučilišta u Amiensu i njemačkoga Sveučilišta u Greifswaldu; kongrese Talijanskoga Hagiografskoga društva *AISSCA*; znanstveni simpozij *Hagiographia Slavica* u Beču 2008. godine.

U Staroslavenskome je institutu mentorica asistentima i mlađim suradnicima u izradi njihovih magistarskih radnji i doktorskih disertacija, te članica povjerenstava za njihovu obranu na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Bila je mentorica ili savjetnica i stranim kolegama iz Italije, Austrije, Francuske, Nizozemske.

Članica je Uredništva *Slova*, časopisa Staroslavenskoga instituta, od zbornika *Tisuću i sto godina od smrti Metodijeve. Ćirilometodsko kulturno-književno nasljeđe u Hrvata* (*Slovo* 36-38, Zagreb 1986.-1988.), koji je posvećen 1100. obljetnici smrti sv. Metoda, do danas. Uredila je, s dr. sc. Milanom Mihaljevićem, i opsežni jubilarni dvobroj *Slova* (56-57, 2008.), posvećen obljetnici akademkinje Anice Nazor. U povremenoj publikaciji *Radovi Staroslavenskoga instituta* članica je Uredništva 8. knjige (1977.) i glavna i odgovorna urednica 9. knjige (1988.). Članica je Uredničkoga vijeća, urednica struke – staroslavenska filologija, srednjovjekovna književnost, glagoljaštvo – *Hrvatskoga biografskog leksikona* Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža, od 2. sv. (1989.) do danas. Od 2010. godine članica je Uredništva (Comitato scientifico) časopisa *Slavica Ambrosiana* Talijanske akademije Ambrosiane u Milanu.

Radove I. Petrović prikazivali su ili pisali o njezinim rezultatima, osim hrvatskih znanstvenika u hrvatskim edicijama, i slavenski ćirilometodski znanstvenici, bizantolozi i književni medievisti, primjerice, Vladimír Vavřínek, Ivan Dujčev, Ilona Páclová, Svetlina Nikolova, I. E. Možajeva, Nina Gagova, Leszek Moszynski, Vera Stojčevska-Antić u značajnim češkim, bugarskim, ruskim, poljskim, makedonskim časopisima, u ćirilometodskim enciklopedijama i bibliografijama, te u drugim publikacijama. Radovi joj se osobito često prikazuju u zapadnoeuropskim, ponajviše u francuskim, belgijskim i talijanskim edicijama (primjerice u *Analecta Bollandiana*, *Cahiers de civilisation médiévale*, *Studia Patavina*, *Lettere Italiane*, *Orientalia Christiana Periodica*, *Medioevo Latino*, *Révue Bénédictine*), a o njima su pisali književni medievisti, osobito kritički hagiografi (među kojima i bollandisti) Paul Devos, Henry Fros, Baudouin de Gaiffier, Guy Philippart, Claudio Leonardi, Riccardo Picchio, Giorgio Ziffer, Robert Godding, François De Vriendt, Natalino Radovich, Ilario Tolomio, Michele Lacko, Thomas Eekman, Cécile Lanéry, Pierluigi Licciardello, D. Misonne i dr.

Predočeni prikaz posljedaka znanstvenoistraživačkoga napora akademkinje Ivanke Petrović, ostvarenih u vremenskome protegu od četrdeset i pet godina, slika je – potpuna koliko je to u ovoj prilici bilo moguće – jedne tematski konzistentne studijske usmjerenosti, trajno uzlaznu liniju koje obilježavaju podjednako neprijeporna erudicija, maksimalna stručna kompetentnost i akribija. Izrazita je osobina istraživačkoga pristupa hrvatske

znanstvenice njezina izvornost i kritičnost, sklonost inovativnomu, netradicionalnomu promišljanju problemâ, što se očituje u argumentiranoj procjeni pojedinih pojava i ostvaraja srednjovjekovne književne baštine, u uočljivoj odmaku od, još uvijek čestih, zastarjelih i nekritičkih prosudbi u svezi s tim tekstovnim korpusom. Iz radova I. Petrović razvidno je kako ona želi književne tekstove prošlosti objasniti i ocijeniti ne kao preživjelu, mrtvu riječ, već kao estetički dostatnu pojavu koja je sposobna izazvati senzibilitet suvremenoga primatelja, uklopiti se u njegov sustav vrijednosti. Istraživački *procédé* i raščlambeni instrumentarij aktivirani u njezinu znanstvenomu diskursu, obogatili su hrvatsku književnu medievistiku posve novim saznanjima o još uvijek nedovoljno istraženome kompleksu srednjovjekovne književne baštine.

Ivanka Petrović, znanstvenica širokih interesa i sklona sintezama, u svojim je istraživanjima obuhvaćala cjelokupnu »tropismenu i trojezičnu« hrvatsku književnu kulturu srednjega vijeka: od slavenskih ćirilometodskih početaka, preko glagoljičke književnosti grčko-slavenskih izvora i latinskih književnih tekstova ranoga srednjovjekovlja sve do najzrelijih književnih plodova hrvatske glagoljičke, latinske i latiničke književnosti kasnoga srednjega vijeka, poniklih na vrelima i tekstovima latinske Europe. Osobito je značajno da je, često ih i sama otkrivajući, istraživala hrvatske latinske tekstove, najčešće fragmente latinskih tekstova i kodeksa, počevši već od 9. stoljeća, čime je produbila starinu hrvatske književnosti, a to je također učinila i proučavajući tekstove i fragmente hrvatskoglagoljičkih hagiografskih, apokrifnih i legendarnih tekstova ranoga hrvatskoga srednjovjekovlja od 11./12. do u 14. stoljeće. U njihovim je vrelima, naime, naslućivala starije predloške, dok u njihovoj tematici, obradbi i kompoziciji nije vidjela samo fragmente glagoljičkih zbornika, toliko popularnih i značajnih za kasni hrvatski srednji vijek, nego već fragmente legendarijâ, pasionalâ, legendarijâ-homilijarâ, dakle kodeksâ i oblikâ, koje je, premda znatno potpunije, u ranome srednjovjekovlju, posjedovala zapadnoeuropska, latinska i vernakularna, književnost, a koje je, od samih početaka, fragmentarno sačuvane, imala i hrvatska latinska književnost. Time je upozorila i na znatno raniji ulazak zapadnoeuropskih uzora i tekstova u hrvatsku latinsku, ali i u hrvatsku glagoljičku književnost, dakle, prije 14. stoljeća kako se općenito drži. I premda joj nije bilo lako pouzdano odrediti kakvim su kodeksima saču-

vani glagoljički fragmenti od 11./12. do u 14. stoljeće pripadali, zaključila je da su oni mogli pripadati rukopisima poput »čitaćih mineja«, sastavljenih prema istočnoj tradiciji, o čemu ponajprije svjedoče njihovi uglavnom grčko-slavenski predlošci, ali nije nemoguće, drži hrvatska znanstvenica, da su neki sačuvani glagoljički fragmenti već pripadali i nekome hrvatskomu pasionalu, legendariju ili legendariju-homilijaru, kodeksima, koji su se, usprkos grčkim predlošcima svojih tekstova, u hrvatskoj književnosti mogli već oblikovati, barem od 13. stoljeća, prema literarnoj tradiciji Zapadne Europe.

Hrvatskoj znanstvenici Ivanki Petrović pripada osobito mjesto u hrvatskoj književnoj medievistici, ponajprije zbog komparatističke metode njezinih proučavanja, zbog književnopovijesnoga i tekstološkog istraživanja hrvatske srednjovjekovne književnosti ne samo na izvorima i u suodnosu sa slavenskim književnostima, nego osobito na vrelima latinske i zapadnoeuropskih nacionalnih književnosti, istraživanja u kojemu naša znanstvenica nije našla prohodne putove. Svojim dubokim uranjanjem u povijest i vrijeme zapadnoeuropske književne kulture i civilizacije i traženjem mjesta hrvatskoj književnosti u njoj, Ivanka Petrović je istražila i nadalje istražuje jedan slabo poznat kulturni prostor hrvatskoj književnoj medievistici. A rezultatima tih svojih istraživanja učinila je hrvatsku srednjovjekovnu književnost sastavnim dijelom i nezaobilaznim poglavljem europske književne i kulturne baštine.

Akademik Eduard Hercigonja

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Zrinski trg 11

HR-10000 Zagreb